

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Кафедра соціально-гуманітарних і правових дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

_____ М. І. Парубок
« 31 » _____ 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

Освітній рівень: Перший (бакалаврський)

Галузь знань: 09 Біологія

Спеціальність: 091 Біологія та біохімія

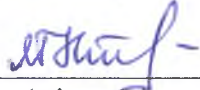
Освітня програма: Біологія

Факультет плодовоовочівництва, екології та захисту рослин

Умань – 2023 р.

Робоча програма з навчальної дисципліни «Історія та культура України» для здобувачів вищої освіти спеціальності: *091 Біологія та біохімія* освітньої програми *Біологія*. Умань: Уманський НУС, 2023 . 15 с.

Розробник: *Костюк М.В., к. і. н., доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін*

_____ (Костюк М. В.)
(підпис)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін

Протокол від « 31 » серпня 2023 року № 1

Завідувач кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін
доцент _____ (Л.В. Машковська)

« 31 » серпня 2023 р.

Схвалено науково-методичною комісією факультету *плодоовочівництва, екології та захисту рослин*

Протокол від « 31 » ____ 08 ____ 2023 р. № 1

Голова _____ (А. Г. Тернавський)

«31» __08__2023 року

© УНУС, 2023 рік

© М. В. Костюк, 2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень, назва освітньої програми	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 09 Біологія	Обов'язкова
Модулів – 1	Спеціальність: 091 Біологія та біохімія	Рік підготовки
Змістових модулів – 2		1-й
Загальна кількість годин - 90		Семестр
		1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1,8 самостійної роботи студента – 3,5	Освітній рівень: Перший (бакалаврський) Освітня програма: Біологія	Лекції
		16
		Практичні
		14
		Самостійна робота
60		
		Вид контролю: екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Дисципліна «Історія та культура України» розглядає низку теоретико-методологічних та конкретно історичних питань, пов'язаних з історією формування території сучасної України, історією становлення українського народу, історією державотворчих процесів на українських землях, формуванням самобутньої і неповторної вітчизняної культури.

Мета вивчення курсу полягає в формуванні у здобувачів вищої освіти національно-культурної ідентичності, патріотичного світогляду, активної соціальної та громадянської позиції, почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії та культури України в контексті історичного процесу.

Основні завдання вивчення дисципліни «Історія та культура України»: проаналізувати етнічні й державотворчі процеси на території України та визначити умови формування та розвитку вітчизняної культури, як самобутньої культури українців; формувати уявлення про вітчизняну історію та культуру, як частину всесвітнього історичного та культурного процесу; розвивати навички дослідницької роботи з джерелами та об'єктивного аналізу історичних фактів; виховувати патріотичні почуття та шанобливе ставлення до історії України, її історичних постатей та діячів культури.

Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі освітньо-професійної програми: вивчення змісту дисципліни базується на освоєнні курсів бакалаврського рівня вищої освіти: філософія, українська мова, іноземна мова.

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми професійної діяльності у галузі біологічних наук і на межі предметних галузей, що передбачає застосування теорій та методів природничих наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК01. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК09. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо з метою збереження природного навколишнього середовища.

Програмні результати навчання:

ПР01. Розуміти соціальні та економічні наслідки впровадження новітніх розробок у галузі біології у професійній діяльності.

ПР23. Реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Стародавня середньовічна та нова історія та культура України.

Тема 1. Стародавня історія та культура України. Київська Русь.

Територія України територіально-адміністративний поділ. Перші поселення. Суспільні поділи праці та їх наслідки. Суспільно-політичний устрій. Періодизація історії України та її структура. Історіографія. Трипільський період. Державні утворення кочових народів на території України. Царство скіфів та його устрій. Античні міста держави Північного Причорномор'я.

Слов'яни: походження, розселення. Протодержавні утворення на українських землях. Причини, хід, етапи розвитку Київської Русі. Устрій Руської держави. Етнічні процеси в Київській Русі. Творення українського етносу. Монголо-татарська навала. Вплив Золотої Орди на політичне життя українських земель. Культура Київської Русі.

Феодалне роздроблення: причини, наслідки. Галицько-Волинське князівство – нова європейська держава: устрій, політика. Занепад Русі: причини, наслідки. Українські землі у складі Великого князівства Литовського. Україна у складі Речі Посполитої.

Тема 2. *Ukrainian Cossacks. Українська Національна революція середини та другої половини XVII ст.*

Ukrainian Cossacks. The origin and evolution of the Ukrainian Cossacks. Zaporizhia Sich is the core of the formation of its own state. Socio-political and economic organization of the Ukrainian Cossacks.

The influence of Cossacks on the formation of the national identity of the people. Zaporizhzhya Sich in the interstate relations of Europe and Asia.

Cossack-peasant uprisings of the end of the 16th and the middle of the 17th century. and their consequences. «Ordinance of the Zaporozhian Army» (1638).

Причини, характер, рушійні сили національної революції. Розгортання національно-визвольної і соціальної боротьби. Укладення Зборівської угоди. Державницькі процеси у Гетьманщині.

Погіршення геополітичного становища. Переяславська рада: умови, політико-правове-значення. Криза Гетьманщини. Руїна.

Наступ на політичну автономію України. Політичні причини і наслідки поразки І. Мазепи. Гетьман в екзилі П. Орлик та його конституція. Продовження процесу інкорпорації України до складу Російської імперії.

Ліквідація царизмом автономії України. Розвиток культури України у другій половині XIV-XVIII ст.

Тема 3. Українське національне Відродження XIX ст.

Політичні та економічні наслідки остаточної втрати Україною автономії. Політизація національного руху в Україні. Зародження перших політичних організацій. Вплив європейських революцій 1848-1849 рр. на політичне життя в українських землях. Скасування кріпацтва та реформи в Україні. Громадівський та народницький рухи. Започаткування руху за політичну незалежність України. Українська культура у XIX ст.

Змістовий модуль 2. Україна в добу новітньої історії.

Тема 4. Нові тенденції в соціально-політичному та культурному житті України на початку XX ст.

Соціально-економічні та політичні чинники національно-визвольного руху на початку XX ст.. Новий етап структурування українського суспільства. Революція 1905-1907 рр. Виникнення політичних партій. Українські фракції в парламентах Росії та Австрії на початку XX ст..

Тема 5. Національно-демократична революція в Україні. Боротьба за державність (1917-1920 рр.).

Соціально-економічні та політичні чинники національно-визвольного руху на початку XX ст.. Створення Української Центральної ради та її діяльність. Українська держава гетьмана П. Скоропадського. Політика Директорії та її наслідки. Утвердження більшовицької влади в Україні. Національно-визвольний рух на землях західної України. Поразка української національно-демократичної революції: причини, наслідки.

Тема 6. Радянська українська державність між двома світовими війнами, в роки Другої світової війни та повоєнний період.

Українські землі між двома світовими війнами.

Політична система радянської України у 29-30-ті роки. Становлення та утвердження тоталітарного режиму. Політичні процеси та репресії наприкінці 20-х – 2 30-ті рр.. XX ст.. Конституція УРСР 1937 р. як ширма тоталітаризму. Створення командно-адміністративної системи у економіці. Соціально-економічні та політичні процеси на західноукраїнських землях. Національно-культурне відродження в Україні та його занепад (1917-1939 рр.).

Політичне становище України у Другій світовій війні.

Українське питання у європейській політиці напередодні Другої світової війни. Україна в планах нацистського керівництва. Політичні процеси в Україні в період німецької окупації. Діяльність підпілля і партизанський рух. Створення УПА. Звільнення України від окупації. Закінчення Другої світової війни та її політичні наслідки для України.

Тема 7. Україна у другій половині 40-их - 60-их рр. XX ст.

Посилення сталінського диктату в Україні в повоєнні роки. Підпільно-партизанська боротьба ОУН-УПА на західноукраїнських землях. Політична ситуація в Україні за лібералізації комуністичного режиму в середині 50-60-их рр.

Застій, перебудова в СРСР та їх прояви в Україні.

Реванш командно-адміністративної системи. Наростання кризи в Україні. Посилення реакції в духовному житті. Нові тенденції в діяльності українського опозиційного руху. Національне пробудження українського народу. Культура України у 1939-1991 рр.

Тема 8. *Ukraine in the days of sovereignty.*

Proclamation of independence of Ukraine. All-Ukrainian referendum December 1, 1991 December 1991 Socio-economic and political life in the 1990s. XX century. The main events of the political life of Ukraine 2000-2012. Economic policy of the Ukrainian state at the current stage. Foreign Policy. The state of Ukrainian culture in modern conditions.

4. Орієнтовна структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	л	пз	інд.	с.р	усього	л	пз	інд.	с.р
Змістовий модуль 1. Стародавня, середньовічна та нова історія України та культура України										
Тема 1. <i>Стародавня історія та культура України. Київська Русь.</i>	10	2	2		4	-				
Тема 2. <i>Ukrainian Cossacks. Українська Національна революція середини та другої половини XVII ст.</i>	12	2	2		8					
Тема 3. <i>Українське національне Відродження XIX ст.</i>	12	2	2		8					
Разом за змістовим модулем 1										
Змістовий модуль 2. Україна в добу новітньої історії										
Тема 4. <i>Нові тенденції в соціально-політичному та культурному житті України на початку XX ст.</i>	10	2	-		8	-				
Тема 5. <i>Національно-демократична революція. Боротьба за державність</i>	10	2	2		8					

(1917-1920 рр.).									
Тема 6. <i>Радянська українська державність між двома світовими війнами, в роки Другої світової війни та повоєнний період.</i>	14	2	2		8				
Тема 7. <i>Україна у другій половині 40-их - 60-их рр. ХХ ст.</i>	12	2	2		8				
Тема 8. <i>Ukraine in the days of sovereignty.</i>	10	2	2		8				
Разом за змістовим модулем 2									
Усього годин	90	16	14		60				

5. Теми практичних занять

№/з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Стародавня історія України. Київська Русь.	2
2.	Козацька доба в Україні. Доба Української Національної революції середини та другої половини ХVІІ ст. Українська державність у ХVІІІ ст.	2
3.	Українське національне Відродження у ХІХ ст.	2
4.	Національно-демократична революція. Боротьба за державність (1917-1920 рр.).	2
5.	Українські землі між двома Світовими війнами.	2
6.	Політичне становище України у Другій світовій війні.	
7.	Україна в другій половині 40-их - 60-их рр.. ХХ ст. Застій, перебудова в СРСР та їх прояви в Україні.	2
8.	Ukraine in the days of sovereignty.	2
Разом		14

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
	Не передбачено навчальним планом		

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна

		форма	форма
	Не передбачено навчальним планом		

8. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Битва на Синіх Водах – повернення України до Європи.	5
2	Сеймова боротьба – перший досвід українського парламентаризму.	5
3	Політичні причини та наслідки Люблінської унії для України	5
4	Гадяцький трактат	5
5	Політичне життя в Україні за часів Речі Посполитої	5
6	Українська політична еміграція у XVIII ст.	5
7	Народницький рух	5
8	Започаткування руху за політичну незалежність України	3
9	Ліберальна течія в політичному житті України	3
10	Соціалістична ідея в політичному житті України	3
11	Українські фракції та українське питання в Державних Думах Російської імперії	3
12	Українські фракції в Державній Думі Росії.	3
13	Українські фракції в австрійському парламенті та галицькому сеймі	3
14	Підпільно-партизанська боротьба ОУН-УПА на західноукраїнських землях	3
Разом		60

9. Індивідуальні завдання

Не передбачені навчальним планом.

10. Методи навчання

В рамках вивчення дисципліни використовуються наступні методи (технології) навчання:

Традиційні методи (технології) навчання:

Лекція – логічно вивершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, за необхідності, засобами очності та демонстрацією дослідів. Лекція покликана формувати в студентів основи знань з певної наукової галузі, а також визначити напрямок, основний зміст і характер усіх інших видів навчальних занять та самостійної роботи студентів з відповідної навчальної дисципліни.

Семінарське заняття – це колективний науковий пошук певної навчальної проблеми і шляхів її ефективного розв'язання. Учасники заняття аналізують проблему, виявляють причинно-наслідкові зв'язки, висувають шляхи її оптимального вирішення, відповідають на запитання і дискутують. Проводиться, як правило, зі студентами, які мають відповідну підготовку й досвід самостійного вивчення складних наукових і практичних проблем

Індивідуальні заняття – передбачають створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів, які виявили особливі здібності в навчанні та здібності до науково-дослідної роботи і творчої діяльності. Індивідуальні заняття, як правило, проводяться у позанавчальний час за окремим графіком, складеним кафедрою з урахуванням потреб і можливостей студента.

Самостійна робота студентів полягає у вивченні та опрацюванні наукової, навчально-методичної літератури, законодавчих і нормативних актів, виконанні навчальних завдань.

У процесі самостійної роботи студенту необхідно вивчити за допомогою рекомендованої літератури весь матеріал, передбачений програмою курсу.

Інноваційні методи (технології) навчання:

Проблемні лекції – направлені на розвиток логічного мислення студентів і характеризуються тим, що коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами; увага студентів концентрується на матеріалі, який не знайшов відображення в підручниках, використовується досвід закордонних навчальних закладів з роздачею студентам під час лекції друкованого матеріалу та виділенням головних висновків з питань, що розглядаються. При викладанні лекції студентам даються питання для самостійного розмірковування, проте лектор сам відповідає на них, не чекаючи відповідей студентів. Система питань у ході лекції має активізуючу роль, спонукає студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді.

Мозковий штурм – метод розв'язання невідкладних завдань за дуже обмежений час, суть якого полягає в тому, щоб висловити якнайбільшу кількість ідей за невеликий проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію.

Презентації – виступи перед аудиторією, використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації нових товарів та послуг.

Рольові ігри – форма активізації студентів, за вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій.

Ділові ігри – метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, що вже існують або розробляються самими учасниками. Він реалізуються через самостійне вирішення студентом поставленої проблеми за умови недостатності необхідних знань, коли студент змушений самостійно опанувати новий зміст або шукати нові зв'язки у вже засвоєному матеріалі.

Дистанційне навчання

Дистанційне навчання – індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційне навчання в Уманському НУС здійснюється відповідно до положення «Про систему управління навчанням moodle Уманського національного університету садівництва» <https://www.udau.edu.ua/assets/files/legislation/polozhennya/2016/Polozhennya-pro-sistemu-upravlinnya-navchanniam-Moodle-Umanskogo-NUS.pdf>

Дисципліна «Історія та культура України» для дистанційного навчання розміщена на платформі «MOODLE <https://moodle.udau.edu.ua/course/view.php?id=579>

11. Методи контролю

Вид роботи	Характеристика контролю
Письмове опитування (у т. ч. реферативне повідомлення, есе)	Здобувачі дають лаконічні відповіді на питання, передбачені під час вивчення курсу письмово, або у вигляді реферативного повідомлення, або у вигляді есе. Оцінюванню підлягають правильність та конкретність відповіді на поставлене питання на основі базової та допоміжної літератури.
Усне опитування	Здобувачі дають відповіді в усній формі на питання, що винесені на практичні заняття та самостійне опрацювання. Оцінюванню підлягають правильність та конкретність відповіді на поставлене питання. Позитивним є лаконічність та переконливість під час відповіді.
Тестування	Проводиться письмово або за допомогою системи дистанційного навчання MOODLE https://moodle.udau.edu.ua/course/view.php?id=579 Передбачає вибір однієї правильної відповіді на конкретне питання.
Активність під час обговорення	Оцінюванню підлягають частка участі здобувача у вирішенні колективного завдання, активність, вмотивованість та креативність під час обговорення проблемних питань.
Прояв лідерських якостей	Оцінюванню підлягають прояви лідерських якостей, які полягають у здатності генерувати нові ідеї; панорамність мислення; здатність до самоаналізу; здатність працювати в колективі; відповідальність за виконання завдань; потреба в досягненні позитивного результату.

12. Розподіл балів, які отримують студенти.

В основу рейтингового оцінювання знань студента закладена спеціальна 100 бальна шкала оцінювання (максимально можлива сума балів, яку може набрати студент за всіма видами контролю знань з дисципліни з урахуванням поточної успішності, самостійної роботи, науково-дослідної роботи, підсумкового контролю). Встановлюється, що при вивченні дисципліни до моменту підсумкового контролю (іспиту) студент може набрати 70 балів. На підсумковому контролі (іспит) студент може набрати 30 балів, що і сумі і дає 100 балів.

Кількість балів, які можна набрати у ході вивчення курсу дисципліни розподіляються наступним чином:

- відповідь на питання семінарського заняття оцінюються за стандартною шкалою, але лише у межах позитивних оцінок – «відмінно» - 3 бали; «добре» - 3 бали; «задовільно» - 1 бал;
- підготовка реферату (8-10 аркушів із зазначенням джерел інформації) – 1 бал;
- два тестових контролю (по 50 тестових завдань), по кожному з яких можна набрати бали відповідно до кількості (%) правильних відповідей:
- 90% правильних відповідей – 5 балів; 82-89% - 4 бали; 74-81% - 3 бали; 68-73% - 1 бал; 49% правильних відповідей – 0 балів.

Розподіл балів, які отримують студенти при формі контролю «екзамен»

Модуль 1.(поточне тестування)										Підсумковий контроль	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						
30					40					30	100
T1	T2	T3	MK1	T4	T5	T6	T7	T8	MK2		
5	5	5	15	2	3	5	5	10	15		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. **Костюк М. В.** Історія та культура України. Навчально-методичний посібник. Матеріали для самостійної роботи студентів. – Умань: Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2022. – 65 с.
2. **Костюк М. В.** Історія та культура України. Методичні рекомендації до семінарських занять для студентів неспеціальних факультетів усіх форм навчання.– Умань, 2022. – 79 с.
3. **Костюк М. В.,** Гарбар О. П. Історія та культура України (для студентів неспеціальних факультетів усіх форм навчання): Навчальний посібник. – Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський М.М.»), 2020. – 279 с.

14. Рекомендована література

Базова

1. Lysjak-Rudnycjuk I. (2019). The structure of Ukrainian history of the XIX century. In Ja. Ghrycak (Ed.). *Istorychni ese Tvory* (Vol. 1, pp. 193-202). Kyiv.
2. Аркас М. Історія України-Русі. К.: Вища школа, 1990. 456 с.
3. Бойко О. Історія України. К.: Академія. 2021. 688 с.
4. Борисенко В. Й. Курс української історії: 3 найдавніших часів до ХХ ст.: навч. посібник. К.: Либідь, 1996. 614 с.
5. Букач В.М., Бакланова Н. М. Історія української культури. Словник-довідник : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти .Одеса, 2021. 216 с.
6. Грицак А. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К.,2019. 656 с.
7. Грушевський М. Ілюстрована історія України. К.: Наукова думка, 1992. 578 с.
8. Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності. Навчальний посібник. **Рекомендовано МОН України** / [Казьмирчук М. Г., Колесник В. Ф., Коцур А. П., **Костюк М. В.** та ін.]; за заг. ред. А. П. Коцура, В. П. Коцура, Н. В. Терес. Київ – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. 688 с.

9. Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. 349 с.
10. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів.: Світ, 2006. 644 с.
11. Історія України та її державності: Навчальний посібник /Л.Є. Дещинський, І.О. Гаврилів, Я.Я. Денісов та ін. Львів, 2009. 474 с.
12. Історія України: нове бачення. У 2-х т. К.: Україна, 1996. 494 с.
13. Історія української державності: навч. посіб. /укл. Т.В. Кузнець, Н. Тацієнко. Умань, 2015. 288 с.
14. Коломієць С.С. Історія формування української моделі розвитку сільського господарства (з найдавніших часів до початку 20-х рр. ХХ ст.). Ч. 1. К., 2003. 180 с.
15. Коломієць С.С. Історія формування української моделі розвитку сільського господарства (з найдавніших часів до сьогодення). Ч. 2, 3. К. 2003. 244 с.
16. Крип'якевич І. Історія України. Львів: Світ, 1990. 520 с.
17. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. Львів: Світ, 2015. 248 с.
18. Мех Н. Одвічні слова української культури: Словник з історії української літературної мови кінця ХVІІІ–початку ХХІ ст.: базові концепти. К.: Фоліант, 2020. 472 с.
19. Пасічник М.С. Історія України та її державності: конспект лекцій. Львів, 2015. 288 с.
20. Повість временних літ. К., 1990. 588 с.
21. Політична історія України /за ред. Танцюри В. Л. К., 2001. 491 с.
22. Полонська-Василенко Н. Історія України. К.: Либідь, 1992. 591 с.
23. Юрій М.Ф. Етногенез українського народу. Київ, 2007. 142 с.
24. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: в 3-х т. К.: Наукова думка, 1991. 596 с.
25. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст.: навч. посібник. К.: Генеза, 1997. 380 с.

Допоміжна

1. Kostiuk M. Levko Platonovych Symyrenko: touches to the portrait. Часопис української історії. К., 2021. Вип. 44. С. 58-67.
2. Kostiuk M.V. Formation and development of scientific research on agriculture in Uman agricultural institute (at the end of the 19th - during the 20th century): historical and scientific aspect / Kostiuk M.V., Harbar O.P. Social sciences: development prospects in countries of Europe at the beginning of the third millennium: Collective monograph. Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2018. p. 76 – 96.
3. Kostiuk M.V. Uman main school of horticulture (1844 – 1868): to the 175th anniversary of its foundation. Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration: Conference Proceedings, October 26, 2018. Leipzig: Baltija Publishing. p. 59 – 62.
4. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. К.: Дніпро, 1991. 238 с.
5. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991. 333 с.
6. Баран В. К. Україна після Сталіна: Нарис історії 1953-1985 рр. Львів: Свобода, 1992. 670 с.
7. Брайчевський М. Приєднання чи возз'єднання? Торонто: Нові дні, 1972. 66 с.
8. Брицький П. П. Україна в Другій світовій війні. К., 2010. 177 с.
9. Ганжа О. Українське селянство у боротьбі проти тоталітарного режиму. *Історія України*. 2000. № 45. 208 с.
10. Костюк М. В. Способи поширення сільськогосподарських знань позашкільним шляхом (на прикладі Черкащини початку ХХ ст.). Соціальний розвиток сільських регіонів: колектив. моногр. Вип. 3. /За ред.. А.М. Шатохіна, М.В. Костюк. Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський М. М.»), 2018. С. 234 – 241.
11. Костюк М. В. Освітня політика української держави Павла Скоропадського. «Філософія саду і садівництва в світовій культурі : джерела та новітні інтерпретації»: зб. наук. статей за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій /М-во освіти і

науки України, Уманський НУС [та ін.]. – Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський М. М.»), 2017. С. 109 – 116.

12. Костюк М. В. Практичне поле Уманського училища землеробства і садівництва у другій половині XIX - на початку XX ст. Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид.: міжвід. темат. зб. ЦНСГБ. К., 2021. № 1. С. 160-175.

13. Костюк М. В. Сільськогосподарські виставки Черкащини в системі популяризації фахових знань позашкільним шляхом (кінець хіх – початок хх ст.). Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид.: міжвід. темат. зб. ЦНСГБ. К., 2022. № 3.

14. Костюк М. В., Коцур А. П. Становлення та розвиток сільськогосподарських освітніх закладів і дослідної справи Черкащини (друга половина XIX – початок XX ст.): [монографія]. Київ – Умань – Чернівці: Книги – XXI, 2008. 240 с.

15. Костюк М.В. Науково-освітня та практична діяльність академіка В.В. Пашкевича. Часопис української історії. К., 2018. Вип. 38. С. 112 – 123.

16. Костюк М.В. Нормальне положення про нижчі сільськогосподарські школи (1883 р.) – основа змісту нижчої сільськогосподарської освіти в Російській імперії. Збірник статей за матеріалами Круглого столу «Історія, оркестрована на людські голоси», присвячений 90-літтю від дня народження класика вітчизняної гуманітарної науки XX-XXI століть Михайлини Хомівни Коцюбинської. К.:Талком. 2022. С.42-54.

17. Костюк М.В. Уманське училище як спеціалізований заклад середньої сільськогосподарської освіти: реорганізації та перебудови у навчально-практичній структурі (1859-1912). *Часопис української історії*. К., 2015. Вип. 32. С. 106 – 111.

18. Костюк М.В., Гарбар О.П. Професор С.С. Рубін – фундатор наукової школи вітчизняного садового та польового землеробства. *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland: Collective monograph. Volume 3. Sandomierz : Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2018. P. 75 – 92.*

19. Костюк М.В. Великий український Європеець – М. П. Драгоманов. М. П. Драгоманов у Європейському вимірі наукової української національної ідеї та українського відродження другої половини XIX століття (з нагоди 180-ї річниці від дня народження видатного педагога) : Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної онлайн – конференції, 11-12 листопада 2021 р. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. с. 43-46.

20. Літопис самовидця. К.: Наукова думка, 1971. 208 с.

21. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942-1952 рр. Мюнхен, 1953. 319 с.

22. Сергійчук В. Національна символіка України. К., 1992. 109 с.

23. Сиротинська Н. Білі плями української культури, або Гімнографія й сакральна монодія як виклик імперській політиці. *Слово і Час*. 2017. № 10. С. 68-76.

24. Терещенко Ю. Україна і європейський світ. К.: Перун, 1996. 496 с.

15. Інформаційні ресурси

1. Закон України «Про вищу освіту»: [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> 23.

2. Закон України «Про освіту»: [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>

3. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт: [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <https://mon.gov.ua/ua>

4. Національна доктрина розвитку освіти в Україні: [Електронний ресурс].

https://pidru4niki.com/15970122/pedagogika/natsionalna_doktrina_rozvitku_osviti_vityag

5. Сторінка курсу <https://moodle.udau.edu.ua/course/view.php?id=579>

6. Наукова бібліотека УНУС – <http://library.udau.edu.ua/>

7. Офіційний веб-сайт <https://www.udau.edu.ua/>

8. Навчально-інформаційний портал УНУС –

<https://ects.udau.edu.ua/ua/informaciya-po-programam.html?level=master>

9. Сайт кафедри – [ua http://social.udau.edu.ua/](http://social.udau.edu.ua/)

10. Відкриті Архіви України: депозитарій наукових статей, монографій з різних дисциплін URL: oai.org.ua)
11. Віртуальна електронна бібліотека – ВВМ. URL: <http://www.velib.com/>
12. Електронні каталоги бібліотек України. URL: <http://e-catalog.name/>
13. Електронна бібліотека Lib.com.ua. URL: <http://www.lib.com.ua/>
14. <http://www.nbu.gov.ua/> Сайт Національної бібліотеки України імені В. І.Вернадського.
15. www.nibu.kiev.ua/ Національна історична бібліотека України
16. <http://ukrlibrary.com.ua> Онлайн-підручники з історії України.
17. <http://www.history.org.ua> Сайт Інституту історії України. Електронна бібліотека з історії.

16. Зміни у робочій програмі 2023 р.

В 2023 р. в робочій програмі оновлено програмні результати навчання та компетентності згідно освітньої програми «Біологія»; розширено список рекомендованої літератури новими джерелами, такими як:

1. Бойко О. Історія України. К.: Академія. 2021. 688 с.
2. Букач В.М., Бакланова Н. М. Історія української культури. Словник-довідник : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти .Одеса, 2021. 216 с.
3. Грицак А. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. К.,2019. 656 с.
4. Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності. Навчальний посібник. Рекомендовано МОН України / [Казьмирчук М. Г., Колесник В. Ф., Коцур А. П., Костюк М. В. та ін.] ; за заг. ред. А. П. Коцура, В. П. Коцура, Н. В. Терес. Київ – Чернівці: Книги – XXI, 2010. 688 с.
5. Мех Н. Одвічні слова української культури: Словник з історії української літературної мови кінця XVIII–початку XXI ст.: базові концепти. К.: Фоліант, 2020. 472 с.
6. Lysjak-Rudnycjkyj I. (2019). The structure of Ukrainian history of the XIX century. In Ja. Ghrycak (Ed.). Istorychni ese Tvory (Vol. 1, pp. 193-202). Kyiv.
7. Kostiuk M. Levko Platonovych Symyrenko: touches to the portrait. Часопис української історії. К., 2021. Вип. 44. С. 58-67.
8. Kostiuk M.V. Uman main school of horticulture (1844 – 1868): to the 175th anniversary of its foundation. Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration: Conference Proceedings, October 26, 2018. Leipzig: Baltija Publishing. p. 59 – 62.
9. Kostiuk M. Scientific achievements of I.M. Yeremeiev – a significant contribution to the development of the national plant breeding. Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація. зб. наук. праць. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М., 2023. Вип. 18. С. 102 – 121.
10. Костюк М.В. Науково-освітня та практична діяльність академіка В.В. Пашкевича. Часопис української історії. К., 2018. Вип. 38. С. 112 – 123.
11. Костюк М. В. Практичне поле Уманського училища землеробства і садівництва у другій половині XIX - на початку XX ст. Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид.: міжвід. темат. зб. ЦНСГБ. К, 2021. № 1. С. 160-175.
12. Костюк М. В. Сільськогосподарські виставки Черкащини в системі популяризації фахових знань позашкільним шляхом (кінець хіх – початок хх ст.). Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид.: міжвід. темат. зб. ЦНСГБ. К., 2022. № 3.